

Аналіз та оцінка напрямків вдосконалення стратегії ресурсозбереження лісогосподарювання в Україні

Скляр Є.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Кушнір В.Д.

студентка
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Розглядаються актуальні питання аналізу та оцінки напрямків вдосконалення стратегії ресурсозбереження лісогосподарювання в Україні. Проаналізовано та систематизовано сучасний стан лісового господарства держави. Досліджено світовий досвід формування, вдосконалення та використання лісових ресурсів на підприємствах із врахуванням такого стратегічного процесу як ресурсозбереження.

Ключові слова: лісогосподарювання, лісове господарство, стратегія ресурсозбереження, стратегія реформування, ресурсовикористання, енергозбереження, еколого-економічні системи.

Sklyar E.V., Kushnir V.D. АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НАПРАВЛЕНИЙ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СТРАТЕГИИ РЕСУРСОСБЕРЕЖЕНИЯ ЛЕСОХОЗЯЙСТВОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Статья посвящена актуальным вопросам анализа и оценки направлений совершенствования стратегии ресурсосбережения лесохозяйствования в Украине. Проанализированы и систематизированы современное состояние лесного хозяйства страны. Исследована мировой опыт формирования, совершенствования и использования лесных ресурсов на предприятиях с учетом такого стратегического процесса как ресурсосбережения.

Ключевые слова: лесохозяйствования, лесное хозяйство, стратегия ресурсосбережения, стратегия реформирования, ресурсоиспользования, энергосбережения, эколого-экономические системы.

Sklyar E.V., Kushnir V.D. ANALYSIS AND ASSESSMENT OF DIRECTIONS FOR IMPROVING THE RESOURCE CONSERVATION STRATEGY FOR FOREST MANAGEMENT IN UKRAINE

The article is devoted to topical issues of analysis and assessment of directions for improving the resource conservation strategy for forest management in Ukraine. The modern state of the country's forestry has been analyzed and systematized. The world experience of the formation, improvement and use of forest resources at enterprises is considered, taking into account such a strategic process as resource saving.

Keywords: forestry, forestry, strategy of resource saving, strategy of reforming, resource use, energy saving, ecological and economic systems.

Постановка проблеми. Економічний розвиток будь-якої країни напряму залежить від наявності конкурентноздатних підприємств на ринку та безпосередньо якісного їх функціонування. Для успішного функціонування будь-якого підприємства вирішальне значення має наявність в його розпорядженні певної сукупності тих чи інших ресурсів, управляючи якими суб'єкт господарювання досягає поставлених цілей та врешті-решт отримує прибуток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем ресурсозбереження займалося чимало зарубіжних та вітчизняних вчених. Так, питання ресурсозабезпечення і ресурсозбереження розглядали М. Міллер, В. Беренс, Є. Ахромкін, О. Фоменко та інші закордонні автори, які під з різної точки зору

підходили до процесів ефективного використання та заощадження ресурсів. Значний внесок у вирішення проблеми ресурсозбереження зробили такі вітчизняні вчені як Р. С. Близький, Р. І. Балашова, М. І. Іванов, Д. В. Липницький, Н. І. Коніщева, В. А. Лебєдєв, І. М. Радчук, С. А. Скоков, І. М. Сотник, В. А. Таран Л. Т. Хижняк, А. В. Богатирьов та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дана тематика потребує подальшого дослідження, оскільки в сучасному світі помітний стрімкий темп розвитку економіки та постійне удосконалення менеджменту ресурсозбереження на підприємстві. Основна увага приділена аналізу та оцінці напрямків вдосконалення стратегії ресурсозбереження лісогосподарювання в Україні

Формулювання цілей статті (постановка завдання) полягає у визначенні основних підходів до ресурсозбереження як способу господарювання та обґрунтування його ролі для сучасних українських підприємств лісогосподарювання в умовах нестабільності економічного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лісогосподарювання в широкому розумінні розглядається як здатна до саморозвитку соціально-матеріально-духовна система, що створена й функціонує шляхом залучення та використання компонентів лісоресурсного потенціалу, а також інтелекту та духовності соціуму з метою створення та гармонізації придатних для життя умов існування, а також для задоволення його інтересів та потреб суспільства з урахуванням законів функціонування лісових екосистем у системі господарських відносин. При цьому структурними елементами (напрямами) лісогосподарювання є:

– використання лісів за функціональним призначенням (багатоцільове лісокористування), освоєння лісоресурсного простору, лісоспоживання (лісової продукції, екосистемної лісової продукції та послуг);

– відтворення лісових ресурсів, лісоперетворення, лісооблаштування, збереження лісів, охорона лісів, захист лісів, інформаційна діяльність, інтелектуалізація, культурні та духовні процеси.

При доцільному функціонуванні лісових господарств України важливу роль відіграє формування стратегії ресурсозбереження із впровадженням необхідних заходів, які можна дослідити на міжнародному рівні.

Світовий досвід розробки і реалізації програм з ефективного ресурсовикористання в своєму арсеналі має велику різноманітність механізмів і економічних методів забезпечення ефективності споживання ресурсів у всіх сферах економічної діяльності. Так, наприклад, в США, починаючи з 1974 р., було прийнято ряд законодавчих актів у галузі енергетики на федеральному рівні й на рівні штатів, в яких встановлювалися податкові пільги, спрямовані на забезпечення ефективності енергоспоживання у всіх сферах. Цікавим є підхід до ефективного енергоспоживання на підставі стандартів, де були виділені сфери, на які в обов'язковому і добровільному порядку розповсюджувалися федеральні стандарти енергоефективності, причому з урахуванням особливості державного і приватного сектору [4].

У США значна роль уряду полягає в сприянні розробки нових технологій і забезпеченні їх фінансування, застосовуючи спеціальні механізми інвестування. Для підвищення ефективності ресурсоспоживання, наприклад, склалися спеціальні договори з енергозбереження з приватними компаніями на установах енергоефективного устаткування [1].

Для Японії були характерні законодавчі акти і програми енергозбереження, що передбачали жорсткіші нормативи енергоспоживання для енергетичного устаткування і граничні тепловтрати житлових і виробничих будівель. Темпи зниження енергоємності виробництва в кінці 90-х років серед високорозвинутих країн були зумовлені збільшенням фінансування енергозберігаючих інвестиційних проектів, зважаючи на зростання реальних цін на енергоресурси. Необхідно відзначити, що проблема високого рівня ресурсоємності виробництва, а отже, і пошук напрямів зниження витрат всіх видів ресурсів, залишається актуальною і для європейських держав. Так, інтенсивне зменшення енергоємності спостерігається по країнах ЄС, причому темпи зниження енергоємності перевищували темпи ВВП на душу населення.

Країнами Західної Європи протягом багатьох років реалізується системний підхід у політиці ефективного ресурсоспоживання, який передбачає узгодження і гармонізацію таких важливих складових, як законодавча і нормативна база, розробка і впровадження енергозберігаючих технологій, організація ефективного менеджменту ресурсоспоживання на державному і муніципальному рівнях, використання економічних стимулів й інвестиційних програм, створення систем і засобів моніторингу енергоспоживання на виробництві й в комунальній сфері, інформаційна і суспільна підтримка енергоефективності [1].

У Європі реалізується програма щодо збільшення частки поновлюваної енергії в загальному енергоспоживанні країн ЄС, сприяння збільшенню частки використання біопалива для транспорту на основі заміщення мінерального дизеля і газоліну через звільнення виробників біопалива від оподаткування. Основна мета програм, що діють в Європі, полягає в забезпеченні зростання енергоефективності і раціонального використання ресурсів, а також експлуатації нових і поновлюваних джерел енергії.

Польща досить давно впроваджує енергозберігаючі технології. У значних обсягах вико-

ристовується енергія, отримана за рахунок альтернативних джерел і її частка постійно зростає. У країні діє гнучка система податкових пільг при отриманні кредиту з метою проведення заходів щодо енергозбереження, також функціонує розгорнена система кредиторів, які готові представляти довгострокові позики для проведення масштабних заходів щодо енергозбереження

Велике значення має і впровадження ергоаудитів. Це комплексне обстеження, яке проводиться з метою визначення структури і ефективності енергетичних витрат, пошуку найбільш енерговитратних вузлів [2].

У Німеччині в 2004 р. прийнятий «Акт про поновлювану енергетику», відповідно до якого енергозабезпечувальні компанії зобов'язані купувати електроенергію, вироблену з поновлюваних джерел енергії, за встановленими тарифами. Окрім цього, на кожен вид поновлюваного джерела енергії встановлено окремий тариф, який є стимулюючим для розвитку цієї галузі. В даний час за рахунок поновлюваних джерел енергії виробляється більше енергії, ніж за рахунок атомної енергетики. Так, у виробництві електроенергії країни 17,1% доводиться на атомну енергетику, на поновлювану енергетику – 21%.

Швеція сьогодні є першою в світі країною, економіка якої буде майже повністю звільнена від нафти. В кінці 2005р. Уряд Швеції встановив 15-річний термін для переходу на поновлювану енергетику, а саме – використання біопалива місцевого походження без подальшого розвитку атомної енергетики [1].

Політика енергозбереження в країнах Європейського Союзу указує на розуміння важливості зниження споживання енергоресурсів і необхідність використання всіх можливих важелів впливу на цей процес. Різні країни знаходяться на різних стадіях реалізації енергозберігаючих програм, проте наголошується чітка і послідовна тенденція стимулювання європейськими країнами підвищення ефективності використання енергоресурсів. Значний успіх країн Центральної і Східної Європи і Балтії полягає у ефективному впровадженні енергозберігаючих технологій і використанні альтернативних видів палива з енергетичних культур. Велику увагу приділяють місцевим видам палива, а також проводять політику сприяння місцевій владі у вирощуванні і використанні біомаси енергетичних сільськогосподарських культур, яка служить сировиною для виготовлення біодизеля. Значну роль на цей напрям відіграє еко-

номія сировини, яка досягається за рахунок використання вторинних матеріалів – металобрухту, макулатури, пластмас. Запаси їх у багатьох країнах настільки великі, що можуть значною мірою компенсувати дефіцит природних ресурсів. У старих промислових районах Західної і Східної Європи і США обсяги заготовки вторинних ресурсів настільки великі, що перебивають місцеві потреби і частково експортуються в інші країни [2].

Сучасний стан лісового господарства України за своїм призначенням та розміщенням характеризується такими функціями: водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі та інші екологічні функції, які забезпечують потреби суспільства в лісових ресурсах.

Загальна площа лісових ділянок, що належить до лісового фонду України, становить 10,4 млн. га, в тому числі вкриті лісовою рослинністю – 9,6 млн. га. Лісистість України становить 15,9%. Незважаючи на невелику лісистість території Україна займає у Європі 9-те місце за площею лісів та 6-те місце за запасами деревини. За 50 років лісистість зросла майже у півтора рази.

Лісорослинні умови в Україні неоднорідні, тому ліси по території держави розміщені нерівномірно. Лісистість варіює від 3,7% в Запорізькій до 51,4% в Закарпатській областях. Ліси зростають у трьох природних зонах (Полісся, Лісостеп, Степ), в Карпатах та гірських районах Криму, які мають різкі відмінності щодо лісорослинних умов. Більше половини лісів країни рукотворні і потребують посиленого догляду. Тому найбільшу питому вагу у насадженнях мають середньовікові деревостани – 45%. Середній вік лісів становить понад 60 років, відбувається поступове старіння лісів, що призводить до погіршення їх санітарного стану [5].

У лісах України зростає понад 30 видів головних деревних порід, серед яких домінують сосна, дуб, бук, ялина, береза, вільха, ясен, граб, ялиця (рис. 1). Хвойні насадження займають 43% загальної площі, зокрема сосна – 35%. Твердолистяні насадження становлять 43%, зокрема дуб і бук – 37%. Запас деревини становить – 2,1 млрд куб. м. Протягом року у лісах в середньому приростає 35 млн куб. м деревини. Тобто, відбувається поступове збільшення запасу, що підтверджує значний економічний і природоохоронний потенціал наших лісів зокрема.

Площа осередків шкідників і хвороб – більше 600 тис. га, що складає 7% вкритої лісом площі країни. В цих осередках щорічно

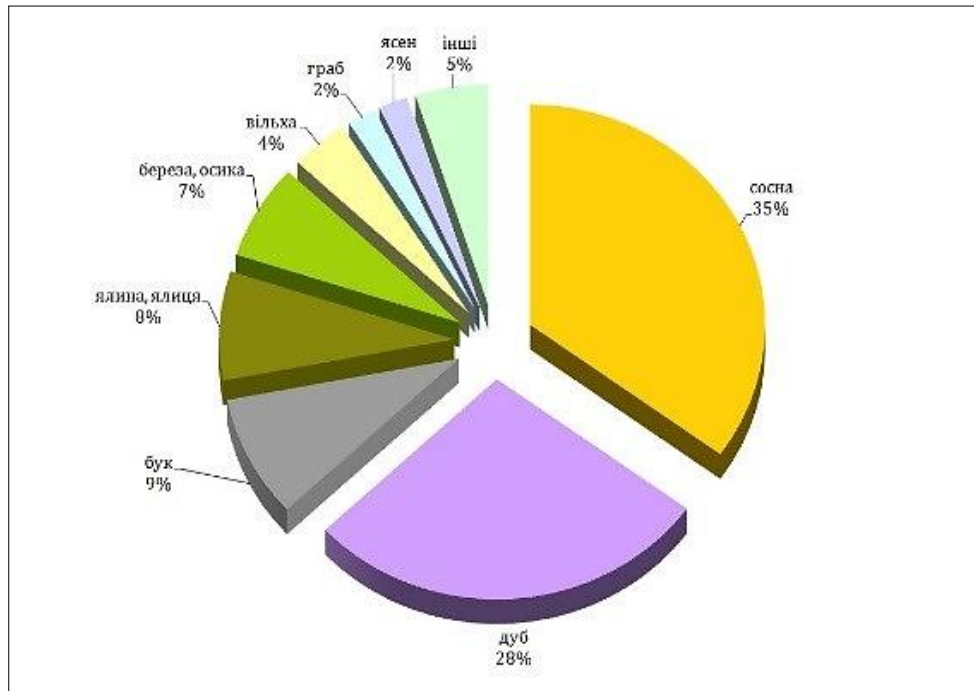

Рис. 1. Структура лісів України в 2017 р.

проводяться заходи боротьби на площі понад 100 тис. га. Проте у теперішній час лісопатологічна ситуація в лісах України продовжує бути напруженою, особливо у центральних та південних областях, і вимагає постійної уваги та оперативних дій щодо недопущення масового ураження насаджень шкідниками і хворобами лісу.

Щорічно заходи з формування і оздоровлення лісів (рубки догляду, санітарні, лісовідновні, реконструктивні та інші) здійснюються на площі до 300 тис. га, в т.ч. лісівничі догляди за молодняками на площі до 40 тис. га. Деревина є основним видом лісових ресурсів. Щорічний обсяг заготівлі ліквідної деревини від всіх видів рубок по Держлісагентству становить близько 16 млн. м³, у тому числі від рубок головного користування близько 7.5 млн. м³.

Потенціальні запаси і можливості українських лісів великі і, на думку спеціалістів та міжнародних експертів, повністю не використовуються. Використання щорічного приросту знаходиться в межах 60%, а в країнах Європи використання щорічного приросту складає 70-80%. В Україні протягом року вирубується лише 0,9% запасу, тоді як у Швейцарії щорічний обсяг рубок складає 1,9% запасу, Чехії – 2,4%, Фінляндії – 2,8%, Великобританії і Бельгії – 3 і 3,1%, відповідно.

Аналізуючи стан лісництва, в межах держави в реаліях сьогодення, можна зазначити,

що у діяльності підприємств галузі лісового господарства України існує ряд проблем, які потребують нагальних заходів для покращення та ефективності ресурсовикористання (табл. 1) [4].

Як бачимо з табл. 1 наявних проблем у діяльності підприємств досліджуваної лісової галузі України є вдосталь. Важливим є той факт, що в Україні питання проблем ресурсозбереження та ресурсовикористання вже розглядається. Про це свідчить той факт, що 15 листопада 2017 р. на засіданні Кабінету Міністрів України схвалена «Стратегія реформування лісового господарства України на період до 2022 року». Дана доктрина спрямована на визначення цілей та інструментів для розв'язання екологічних, економічних та соціальних проблем лісового господарства України, та створення умов для сталого розвитку з урахуванням географічних та інших особливостей.

Необхідність підготовки Стратегії викликана розумінням надзвичайно важливої ролі лісів для екологічної, економічної та соціальної стабільності держави, необхідності системного удосконалення ведення лісового господарства в Україні для забезпечення довгострокових інтересів держави на основі поєднання принципів державного регулювання з механізмами ринкових відносин з огляду на цілі децентралізації влади, необхідністю розвитку державно-приватного партнерства,

Наявні проблеми у діяльності підприємств галузі лісового господарства України

Основні проблеми у діяльності підприємств галузі лісового господарства України	
недосконалість системи управління лісовим господарством, зокрема поєднання функцій регулювання, нагляду і контролю за обігом деревини з функціями по здійсненню господарської діяльності в межах одного центрального органу виконавчої влади	дисбаланс організаційно-правової структури управління лісовими ресурсами, що призводить до перекосів у фінансовому забезпеченні окремих лісокористувачів (відсутність фінансування заходів з ведення лісового господарства Півдня і Сходу країни та відсутність відповідних фахівців в цих регіонах)
складна процедура притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності за незаконні рубки	нереалізовані законодавчі вимоги щодо охорони і захисту лісів
погіршення санітарного стану лісів, недосконалість нормативно-правова база щодо можливостей реагування попередження втрати лісових насаджень	відсутність економічних стимулів для поглибленої переробки деревини в середині країни
недостатня наукова підтримка розвитку лісового господарства, зокрема відсутність науково обґрунтованої стратегії адаптації лісів до змін клімату внаслідок браку коштів на відповідні дослідження	відсутність правових та економічних механізмів стимулювання запровадження природозберігаючих технологій
значний обсяг незаконних рубок, як наслідок великі масштаби функціонування тіньового обігу деревини	корупційна складова в лісовому господарстві на всіх рівнях
недосконалість фінансово-економічного механізму розвитку лісового господарства та податкової бази, яка не враховує довгостроковості у вирощуванні лісу	низький рівень інформування громадськості та інших зацікавлених сторін, про ліси і лісове господарство недосконалий механізм продажу необробленої деревини

збільшення кількості робочих місць, зайнятості сільського населення, мінімізації корупційних ризиків та вчинення правопорушень, утвердження відкритих, прозорих механізмів прийняття управлінських та кадрових рішень і першочергового забезпечення вітчизняних виробників шляхом створення прозорого ринку деревини [5].

Інструментом реалізації Стратегії є План заходів щодо реалізації Стратегії, що затверджується окремим актом Кабінету Міністрів України і повинен містити детальні строки та перелік виконавців щодо усіх напрямів та цілей зазначених у відповідному розділі Стратегії. Цей план є обов'язковим для виконання всіма виконавцями, зазначеними у ньому. Реалізація Стратегії сприятиме зниженню рівню корупції у лісовому господарстві, забезпеченню чіткого розмежування функцій між суб'єктами управління галузі, створення дієвої системи контролю за веденням лісового господарства, переведенню лісового господарства на засади сталого розвитку та ефективного управління лісовим господарством, збільшенню площі лісів держави, збереженню біорізноманіття та невиснажливого лісоко-

ристування, задоволенню потреб суспільства в лісових ресурсах, поліпшенню водорегулюючих, ґрунтозахисних, рекреаційних та інших корисних властивостей лісів створенню сприятливіших умов для розвитку підприємництва та нових робочих місць, зменшенню загрози деградації земель, зростанню частки продукції лісового господарства у внутрішньому валовому продукті, забезпеченню зайнятості та соціальної захищеності працівників лісового сектору, зростанню інвестицій у лісову галузь, виробництва з доданою вартістю, а також гармонізації норм ведення лісового господарства України з відповідними критеріями Європейського Союзу.

Висновки з даного дослідження. Таким чином виявлено, що стан лісового господарства в Україні потребує ретельного догляду, відповідних стратегічних впроваджень та постійного моніторингу якості виконання всіх поставлених планів, цілей та завдань. Аналіз показав, що українські ліси мають всі потенційні можливості до виведення рівня їх стану та використання на європейський рівень. Також важливо наголосити на тому, що потрібно звертати увагу та брати за приклад

світовий досвід, оскільки аналіз світового досвіду комплексної переробки сировини і відходів свідчить про велику увагу до питання ефективного ресурсоспоживання. Інтенсивному типу розширеного відтворення відповідає перехід на повне, повторне і багатора-

зове використання сировини, яке залучається до господарського обороту. При цьому забезпечується відносна стабілізація і подальше скорочення первинного ресурсовикористання і створюються умови для оптимізації функціонування еколого-економічних систем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ахромкін Є. М. Зарубіжний досвід ефективного використання ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:/// C:/Users/Admin/Downloads/agrosvit_2011_5_5.pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/agrosvit_2011_5_5.pdf).
2. Стрельцова С.М. Зарубіжний досвід аналізу використання виробничих ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vsed/2010_38/38/349-353.pdf.
3. Фоменко О. Р. Гречко А.В. Дослідження шляхів і резервів ресурсозбереження на підприємстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://probl-economy.kpi.ua/node/358>.
4. Шаповал А. І. Методичні підходи до формування ефективної системи управління ресурсозбереженням на підприємстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: essuir.sumdu.edu.ua.
5. Прийнята Стратегія реформування лісового господарства України до 2022 року. Думки громадських активістів та експертів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forpost.lviv.ua/txt/ekonomika/8242-pryiniata-stratehiia-reformuvannia-lisovoho-hospodarstva-ukrainy-do-2022-roku-dumky-hromadskykh-aktyvistiv-ta-ekspertiv>.

REFERENCES:

1. Ahromkin Y. M. Foreign experience of efficient use of resources [Electronic resource]. – Access mode: [file:/// C:/Users /Admin /Downloads/agrosvit_2011_5_5.pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/agrosvit_2011_5_5.pdf).
2. Streltsova S. M. Foreign experience in the analysis of the use of productive resources [Electronic resource]. – Access mode: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vsed/2010_38/38/349-353.pdf.
3. Fomenko O.R. Grechko A.V. Research of ways and reserves of resource conservation at the enterprise [Electronic resource]. – Mode of access: <http://probl-economy.kpi.ua/node/358>.
4. Shapoval A.I. Methodical approaches to the formation of effective resource management system management at the enterprise [Electronic resource]. – Access mode: essuir.sumdu.edu.ua.
5. The Strategy for reforming forestry of Ukraine until 2022 is adopted. Thoughts of civic activists and experts [Electronic resource]. – Mode of access: <http://forpost.lviv.ua/txt/ekonomika/8242-pryiniata-stratehiia-reformuvannia-lisovoho-hospodarstva-ukrainy-do-2022-roku-dumky-hromadskykh-aktyvistiv-ta-ekspertiv>.